429. Спішыце сказы, раскрываючы дужкі. Падкрэсліце займеннікі як члены сказа.

1. Дазволь жа нізка пакланіцца *(ты)*, бацькоў маіх зямля *(І. Скурко)*. 2. Збудавалі ля шашы *(сябе)* хатку мурашы[сн] *(У. Шпадарук)*. 3. Усіх чаруе лірыка *(сябе)*, высокімі пачуццямі пранізвае *(М. Вяршынін)*. 4. Дзвіна! Дзвіна! І слова звоніць, як толькі ўспомніш пра *(ты)* *(П. Броўка)*. 5. Быць самім *(сябе)* і не лёгка[ф], і не проста *(М. Рудкоўскі)*. 6. Я таксама духмянага[м] чаю з іван-чаю *(сябе)* заварыў *(Х. Гурыновіч)*.

430. Выканайце інтэрактыўнае заданне «Правапіс займеннікаў».

§ 68. Прыналежныя займеннікі

431. Прачытайце тэкст. Вызначце яго тып. Абгрунтуйце сваю думку.

Кожны з нас — Я. А калі мы сабраліся ў групу або калектыў, з'яўляецца яшчэ адно важнае слова — **мы**. Пры гэтым ты сам заўважаеш, што, прыходзячы дадому, расказваеш: «Мы сёння пісалі дыктант», «Наш клас у нядзелю пойдзе ў тэатр». Чаму так адбываецца? А таму, што для кожнага чалавека вельмі важныя[м] справы таго калектыву, у які ён уваходзіць. Гэта твая сям'я, твой клас, твае сябры *(Паводле выдання «Чалавек і свет»)*.

Якое значэнне маюць словы *наш, твой*? На прыналежнасць якой асобе яны ўказваюць? Якія вы яшчэ ведаеце прыналежныя займеннікі?

Прыналежныя займеннікі ўказваюць на прыналежнасць прадмета асобе ці іншаму прадмету: *я* — ***мой***, *ты* — ***твой***, *ён, яно* — ***яго***, *яна* — ***яе***, *мы* — ***наш***, *вы* — ***ваш***, *яны* — ***іх***: *Матуля, колькі весняга святла* ***тваё*** *імя святое навявае!..* (З. Марозаў).

У сказе прыналежныя займеннікі з'яўляюцца азначэннем: *За* ***наш*** *духмяны каравай сягоння чалавек спакойны* (В. Гардзей).

Правообладатель Национальный институт образования

Прыналежныя займеннікі змяняюцца па родах, ліках і склонах, як прыметнікі: ***мой, мая, маё — мае; мой — майго, майму, маім***. Іх пачатковая форма — мужчынскі род, адзіночны лік, назоўны склон.

432. Прачытайце табліцу. Якая часціна мовы мае падобныя формы?

Склон	Скланенне займенніка *мой (маё, мая, мае)*		
Н.	*мой* *маё*	*мая*	*мае*
Р.	*майго*	*маёй (мае)*	*маіх*
Д.	*майму*	*маёй*	*маім*
В.	як Н. ці Р. *маё*	*маю*	як Н. ці Р.
Т.	*маім*	*маёй (маёю)*	*маімі*
М.	*(у) маім*	*(у) маёй*	*(у) маіх*

Праскланяйце словазлучэнне *твой край*. Параўнайце канчаткі займеннікаў *твой* і *мой*. Складзіце з імі два сказы, падкрэсліце як члены сказа.

У родным і давальным склонах адзіночнага ліку ў займенніках ***мой, твой*** і ***маё, тваё*** пішацца ***й***: не пахваліў ***майго***, ***твайго брата; не заўважыў майго, твайго кацяняці***; паслаў ***майму, твайму брату; даў майму, твайму кацяняці.***

У вінавальным склоне адзіночнага ліку пры адушаўлёных назоўніках мужчынскага роду гэтыя займеннікі таксама пішуцца з ***й***: ***заўважыў майго, твайго брата.***

433. Прачытайце табліцу. З якім асабовым займеннікам суадносіцца займеннік *наш*? У чым асаблівасць яго змянення?

Склон	Скланенне займенніка *наш (наша, нашы)*		
Н.	*наш*□ *наш***а** (н. р.)	*наш***а** (ж. р.)	*наш***ы**
Р.	*наш***ага**	*наш***ай** **(-ае)**	*наш***ых**
Д.	*наш***аму**	*наш***ай**	*наш***ым**
В.	як Н. ці Р. *наш***а**	*наш***у**	як Н. ці Р.
Т.	*наш***ым**	*наш***ай** **(-аю)**	*наш***ымі**
М.	*(па) наш***ым**	*(па) наш***ай**	*(па) наш***ых**

Правообладатель Национальный институт образования

Праскланяйце словазлучэнне *ваш лепшы сябар*. Зрабіце вывад пра змяненне займеннікаў, што ўказваюць на прыналежнасць 1-й і 2-й асобам.

Складзіце выказванне на тэму «Наш край».

Звярніце ўвагу!

Спецыяльнага займенніка, які ўказвае на прыналежнасць 3-й асобе, у беларускай мове няма. У яго функцыі ўжываецца форма роднага склону асабовага займенніка: ***яго, яе, іх***.

Прыналежныя займеннікі ***яго, яе, іх*** не скланяюцца: *Генадзь даў яе брату добрую параду. Хлопец захапляўся іх братам.*

434. Прачытайце верш «Галя». Якія колеры брала для вышыўкі дзяўчына? Як яны суадносяцца з беларускай сімволікай?

Вышывала[с] ты сарочку
пад ігрушай у садочку.
Васільковы[м] брала колер
на сваім радзімым полі.
А зялёны брала ў лесе,
дзе свае спявала песні.
Пурпуровы* — на каліне,
што красуе на даліне.
На каўнерыку, рукавах
зіхаціць узор яскрава.

У. Дубоўка.

На прыналежнасць якой асобе ўказвае слова *сваё (свае)*?

Прыналежны займеннік ***свой (сваё, свая, свае)*** указвае на прыналежнасць асобе ці прадмету: ***Я*** *спяваю* ***сваю*** *песню.* ***Ты*** *спяваеш* ***сваю*** *песню.*

Займеннік ***свой (сваё, свая, свае)*** змяняецца па родах, ліках і склонах, як займеннікі *мой* і *твой*. У родным, давальным і вінавальным (пры адушаўлёных назоўніках) склонах у займенніках *свой* і *сваё* пішацца ***й***: *не знайшоў свайго сябра, дaручыў свайму сябру, бачу свайго сябра.*

435. Прачытайце тэкст, раскрываючы дужкі. Вызначце колькасць сэнсавых частак у ім.

Конік і Скры́пачка

Аднойчы дзед падарыў Коніку *(свой)* Скрыпачку.

— Вось, трымай. Цяпер *(твой)* чарга.

Правообладатель Национальный институт образования

— Я не змагу іграць так, як ты!
— І не трэба. У кожнага *(свой)* песня.
— А пра што будзе спявацца ў *(мой)* песні?
— Пра тое, што раскажа *(твой)* сэрца.

Над..шоў вечар. Стала ціха-ціха. З..лёны Конік узяў Скрыпачку. На лу..е загучала яго песня. Маленькая сціплая Скрыпачка стварала *(свой)* гукамі чаро..ныя м..лодыі. І гэта песня напа..няла *(сябе)* усё навакол..е. І разам з ёй у кожнага складалася ўласная песня — песня *(свой)* с..рца *(Паводле В. Караткевіч)*.

Ці абудзіў Конік чужыя песні?

Назавіце прыналежныя займеннікі, вызначце іх род, лік, склон.

Запішыце апошні абзац тэксту, раскрываючы дужкі, устаўляючы прапушчаныя літары. Растлумачце напісанне арфаграм і форм займеннікаў.

§ 69. Указальныя займеннікі

436. Прачытайце. З якога твора ўзяты ўрывак тэксту? Падбярыце да яго загаловак.

Ледзь Сямён пакінуў гару, як яго сустрэў велізарны[сл] чорны сабака. Ідзе лоўчы за **гэтым** сабакам. **Той** спыняецца і позіркам паказвае на дрэве глушцоў. Сямён стрэліў некалькі разоў, а **столькі** птушак упалявала!

З **таго** часу Сямён стаў найслаўнейшым[м] паляўнічым. **Той** чорны сабака кожны раз сустракаў яго ў лесе і дапамагаў лоўчаму. З **такой** дапамогай Сямён **столькі** рознай дзічыны здабываў, што хапала і панам, і сялянам *(Паводле Я. Баршчэўскага)*.

Вызначце, на што ўказваюць выдзеленыя словы (прадмет, прымету ці колькасць)?

Растлумачце значэнне слова *лоўчы*.

Займеннікі ***гэты, той, такі, гэтакі, столькі, гэтулькі*** ўказваюць на прадметы, іх прыметы і колькасць і называюцца **ўказальнымі**.

Правообладатель Национальный институт образования